

*Неприцький О.А.
канд. істор. наук
заступник директора
Вінницького обласного інституту
післядипломної освіти
педагогічних працівників*

Формування різномовних інформаційних просторів і наслідки доступу до них українських громадян

Процеси глобалізації, регіональної інтеграції та розвиток технологій роблять світ тіснішим, де люди мають більше можливостей спілкуватися один з одним. Але, яким би простим не ставало спілкування за допомогою мережі Internet, стільникового та супутникового зв'язку тощо, залишається, як і сотні років тому, важливою передумовою мова.

З огляду на збільшення можливостей для спілкування, можна прогнозувати зростання рівня володіння іноземними мовами задля доступу до інформаційних ресурсів з закордону. Метою даної статті є показати вплив вивчення в школі і поза нею іноземних мов на включення громадян України до різних інформаційних просторів і, відповідно, на формування світосприйняття та світорозуміння українців.

Для цього звернемо увагу на зв'язок мови спілкування і категоріального апарату сучасної людини, прослідкуємо механізми міждержавної співпраці ґрунтовані на мовній єдності, визначимо активні іншомовні середовища на території України та зазначимо можливі наслідки включення українських громадян до неукраїномовних інформаційних просторів.

Акцентувати для української школи проблему формування різномовних інформаційних просторів означає свідомо підходити до вибору іноземних мов, яких ми хочемо навчити наших дітей. Звичайно, чим більше мов знає людина, тим краще. В реальному житті зіштовхуємося з обмеженнями часу, фахівців, коштів і т.п. І ми змушені вибирати.

Сучасний світ часто називають інформаційним або інтелектуальним суспільством. Провівши аналогії з попередніми епохами доіндустріального (аграрного), індустріального та постіндустріального суспільства, легко дійти до висновку, що тепер для утримування влади недостатньо володіти сільгоспугіддями, промисловими підприємствами та високими технологіями. З'явився ще один необхідний елемент - володіння інформаційним простором.

Мова - це інструмент для передачі духовних цінностей, але вона ще й сама скарбниця цінностей, і є дивовижним інструментарієм мислення¹. Від мови, якою висловлюються думки, залежить і спосіб їх формування.

¹ Коттє Ж. Эти ценности создали Европу. //Европейский альманах. История. Традиции. Культура. - М., 1991. - С.33.

Британський дослідник Кристофер Коукер зазначає, що мова має значення не лише як засіб спілкування, але й як механізм творення понятійного апарату, що формується з урахуванням способу мислення людей. Він приводить приклад американського та британського світосприйняття на відміну від континентальної Європи - французів і німців, з якими перші говорили, у всіх значеннях цього виразу "різними мовами". Англомовні філософські школи, зазначає дослідник, "не були схильними сприймати всерйоз загадкові ідеї німецьких ідеалістів чи метафізичні гадання Гуссерля та Хайдеггера"².

Єдиний мовний простір породжує не лише культурні взаємовпливи, а викристалізовує єдиний політичний та економічних простори. Наведемо знову приклад Великої Британії, мешканці якої вільно спілкуються з американцями, що мешкають за океаном, і мають мовний бар'єр з французами чи німцями, які знаходяться на континенті. Британці та американці дивляться одні й ті ж фільми та серіали, слухають пісні, читають книги. Відсутність мовного бар'єру дозволяє вільно мігрувати. Мовна спільність є однією з причин, чому на початок функціонування єдиного європейського ринку у 1992 році, не дивлячись на членство Великої Британії в Європейському Економічному Співтоваристві, понад 2/5 британських прямих інвестицій за кордоном знаходилися в Америці і менше 1/3 в Європі³. Подібна відкритість на Захід Великої Британії продовжує постійно призводити до її конфліктів з європейськими партнерами по ЄС. Ще за прем'єра Маргарет Тетчер Сполучене Королівство здобуло славу "незручного партнера" на переговорах в ЄС і утримує цю славу по сьогодні, що часто заважає плідній співпраці з іншими країнами Євросоюзу.

Окрім економічних наслідків мовна спільність дає результати і в політичній та військовій інтеграції. Продемонструвати це можна схематично прослідкувавши еволюцію трансатлантичної співпраці. У 1939 році Кларенс Стрейт опублікував перше видання книги "Союз тепер: пропозиція створення Атлантичного Союзу у майбутньому", де запропонував створити федеративний союз атлантичних демократій, що в подальшому мав стати основою створення загальної системи безпеки, яка спочатку мала бути обмежена сімома англомовними демократіями⁴. Атлантична стратегічна дуга, про яку говорив після війни британський прем'єр Клімент Етлі знову ж таки є продовженням співпраці одномовних країн. А "особливі стосунки" між Лондоном та Вашингтоном були окреслені Черчелем як один з наріжних каменів зовнішньої політики Великої Британії (поряд з справами Британської Співдружності Націй та

² Коукер К. Сумерки Запада: Пер.с англ. – М.:Московская школа политических исследований, 2000. - С.72.

³ Time to choose? // the Economist. – 1992. – September 26. – P. 35-36.

⁴ Clarence S. Union Now: a proposal for an Atlantic Union of the future. - New York: Harper & Row, 1940.

європейською політикою). Останні події в Іраку та Афганістані підтверджують життєздатність цих особливих стосунків. В ситуації перманентних колізій всередині НАТО та спроб Франції і Німеччини знівелювати безпрецедентне домінування США в світі і вплив на Європу, змушує задуматися над політичною роллю мовно-культурних конгломератів.

Кажуть, що велике краще видно на відстані. Ми роздивилися приклад впливу одномовного інформаційного простору Великої Британії і Сполучених Штатів Америки на економічну, політичну та воєнну ситуацію в Європі і світі. Тепер повернемося до наших справ. Що ми спостерігаємо в Україні?

Українською мовою спілкуються лише мешканці України, тому виключається можливість автоматичного включення наших громадян до будь-якого іншомовного інформаційного простору. Радянську легенду, наче кожен українець мало не від народження розуміє російську через надзвичайну спорідненість мов спростовують ті факти, що росіяни без навчання і досвіду української не розуміють, а багато дітей народжених в 90-х роках, які не вивчали російської мови, не можуть вільно читати і розуміти російську мову. Отже, для того, щоб читати, слухати та дивитися іноземні інформаційні джерела, українцєві потрібно вивчити іноземні мови.

Ми повинні бути готові до того, що учень, який вивчив мову буде читати не лише в оригіналі класичні твори Толстого, Шекспіра, Міцкевича, але й прочитає сьогоденні публіцистичні матеріали спрямовані на формування його громадянської свідомості, на створення "карти світу" з уявленнями про "добро" і "зло".

Вивчавши російську, кожен український учень довідається про "споконвічно російський" Крим, а опанувавши польську, той же учень зможе дізнатися, як боронилося "польське" місто Львів від українців у часи Західноукраїнської Народної Республіки. З підручника, на якому стоїть гриф "Рекомендовано Міністерством загальної та професійної освіти Російської Федерації в якості підручника для студентів вищих навчальних закладів" дізнається, що холодна війна набирає свого нового оберту, а Росії належить очолити і "відновити біполярність як механізм боротьби зі злом [йдеться про Захід - О.Н.] у цьому світі"⁵. З власних державницьких інтересів трактують минуле та прогнозують майбутнє і Франція, Німеччина, Румунія та інші, зацікавлені у великій геополітичній грі на європейському континенті і в світі, країни. Коли такі факти трапляються одноразово і в належному контексті, вони сприймаються як курйози, а коли систематично, вони, як кожна пропаганда, впливають на розуміння світу і свого місця в ньому.

⁵ Панарин А.С. Глобальное политическое прогнозирование. – М.:Алгоритм, 2002. – С.122.

Широке використання англійської мови є зручним з точки зору забезпечення комунікації між різними народами і в Україні це широко використовується. Наприклад, в квітні 2001 року в Чорноморському регіоні була створена на основі воєнно-морських сил Болгарії, Грузії, Росії, Румунії, Туреччини та України Чорноморська воєнна-морська група оперативної взаємодії BLACKSEAFOR⁶, де мовою управління є англійська, хоча вона у жодній державі-засновнику не є ані державною, ані офіційною. В той же час, визнання англійської мови в умовах світового домінування США та військово-політичного домінування НАТО, у світлі останніх асиметричних викликів (тероризм, електронні атаки тощо) і зростання опору Заходу в різних регіонах, створює підстави до додаткової конфронтації

Зазначені вище складні взаємозв'язки між мовним інформаційним простором та культурними, економічними, політичними, соціальними складовими суспільного життя демонструють вимогу впровадження цілеспрямованої політики в даній сфері, яка була б гармонійним продовженням загального стратегічного курсу нашої держави. Іншими словами, доступ до яких інформаційних ресурсів українських громадян ми будемо стимулювати, таку суспільну свідомість ми і отримаємо.

До даної статті навмисно не включені жодні думки з приводу політичного та економічно інтеграційного курсу України. Обійдені аргументи "за" і "проти" атлантичної, європейської, євразійської інтеграційної політики і роль мовного простору у формуванні уявлень українських громадян про НАТО, Європейський Союз, Єдиний Економічний Простір, Ташкентський Договір про Колективну Безпеку, але необхідно усвідомити, що жодна держава в світі не буде проводити спрямовану на українських громадян українську інформаційну політику, а тільки власну. До цього потрібно бути готовим, озброюючи мешканців України знанням іноземної мови.

Щодо можливостей діяти і впливати на покращення ситуації вже сьогодні, то помилковим, на думку автора, є поширений підхід територіальної близькості - кордони якої країни ближче, ту мову і будемо краще вивчати. У результаті, українці у різних кінцях держави отримують різне неукраїнське виховання. Підбираючи для вивчення учнями іноземні мови потрібно зрівноважувати закордонні інформаційні впливи однієї держави доступом до інформації її політичного та економічного конкурента. При цьому підвищується загальна обізнаність мов наших громадян та формується їх громадянська свідомість.

Не варто шукати порятунку в обмежені знань, сподіваючись, що чим менше мов людина знає, тим менше вона сприйме інформації. Розвиток мережі комунікацій, все одно призведе до опанування іноземних мов.

⁶ Угода про створення Чорноморської Групи Військово-Морського Співробітництва (Угоду ратифіковано з заявою Законом N 948-IV від 05.06.2003, ВВР. – 2003. – № 39. – С.347).

Жодна самоізоляція не зможе зупинити формування та поширення інформаційних просторів у глобалізованому світі. Довільно визначати ці процеси можна лише виваженою активною цілеспрямованою державною політикою, пам'ятаючи, що в демократичній державі громадяни впливають на прийняття рішення. І якщо завтра провести референдум з якогось важливого політико-економічного питання, то мешканці проголосують залежно від регулярно отримуваної перед тим інформації. І яким би це рішення не було, воно має бути власною позицією громадянина України, а не думкою, сформованою з метою реалізації інтересів інших держав.